

problémech soudobé čs. společnosti. Zatím také nic nenavědčuje tomu, že by byl do praxe uváděn pokyn "Směrnice" týkající se obecného vztahu k vyloučeným a vyškrtnutým. Uvádí se tu totiž výslovně, že "ÚV KČSČ zdurazuje, že vůči těm, se kterými se strana v důsledku jejich postoje v krizovém období rozešla, nemohou a nesmějí jen z toho důvodu stranické, státní, hospodářské a jiné společenské orgány a organizace při jejich dalším hodnocení a v přístupu k nim používat jiná kritéria, než jaká se uplatňují i vůči ostatním občanům". Kdyby se tato zá-

sada uplatnila, nestal by se sice Husákov režim příliš demokratičtější, avšak desettisíce lidí bylo by přece jen ušetřeno bezpráví, diskriminací a ústrky. Jenže zásada byla pro jistotu vyslovena jen v důvěrném dokumentu, a její dodržování či nedodržování je ponecháno svévolné interpretaci byrokratů bez možnosti veřejné kontroly. Nezdá se proto, že by byla myšlena vážně; diskriminace vyloučených a vyškrtnutých zatím podstatněji nepolevila.

Z. H.

Okupace? Ano, okupace

J. Glebněr *

Více než televizní seriály, které z válečných námětů vytvořily pokleslý žánr socialistického westernu, více než úředně slavená výročí, inscenovaná jako příležitost k závazkům a poddanskému dikuvzdání, připomíná válku a německou okupaci sám každodenní život. Jsou to ovšem připomínky pro současnost málo lichotivé. "To ani za Němcu..." "Třicet let po válce..."

Hojně se vzpomínalo uprostřed léta, v době totálního nedostatku brambor. S křivým úsměvem dával český člověk k lepšímu své okupační předsevzetí: až válka skončí, postaví do okna hrnec vařených brambor a kopne do něj. Nikdy nekopl a dnes by si to dvakrát rozmyslel. Poprvé od konce starého Rakouska jsou brambory vzácné a po tichém zdražení téměř luxusní.

Okupaci nám připomínají také novináři svými titulky a referáty z "ostře sledovaných" staveb. Nepřehánějí. Významnější stavby, které se mají pohout z místa, přecházejí pod vládní dohled. Nejvyšší orgán státní správy posílá své zmocněnce, aby měřili kubiky zalitého betonu, a zajišťuje dodávky armovacího železa, milionových strojů i šestákového nářadí. Ostré sledování (dříve panzer-programm) je výrazem řízeného (později plánovaného) hospodářství, zároveň však i projevem nedostatku.

A není to jen trh, který v podvědomí denně probouzí muru okupace; mnohem více podnětu ke srovnávání nacházíme v oblasti státních orgánů, občanských práv a kultury.

Zatímco v otázce brambor bychom se všichni rázem shodli — alespoň starší polovina obyvatelstva, která válku zažila — srovnání v oblasti kultury vyžaduje osobitý zájem a připomínku konkrétních historických skutečností. Tvzení, že nacistická okupace postihla českou literaturu méně než léta posrpnová, se může zdát na první pohled

příliš nadsazené. Existují však poměrně dostupné prameny, které umožňují srovnat režim uplatňovaný proti českým spisovatelům v letech okupačních s tím, jemuž jsou vystaveni dnes.

Všichni tvůrci české prozaické literatury, jejichž kritický vztah k posrpnové skutečnosti byl dostatečně známý, zmizeli z knižní produkce v období jediného edičního plánu. Několik titulů z roku 1970 (Kundera, Grosman, Klíma, Smetanová) stačilo buď proklouznout těsně před generálním útokem, nebo už rovnou putovalo za policejní asistence do holešovické stoupy. Karel Čapek, kulturní symbol masarykovské republiky, měl osud poněkud lepší. Až do heydrichiády, která ho (na kolik vlastně let?) zakázala čtenářům, vyšel za okupace celkem devětašedesátkrát.

Přes někdejší odmítavý vztah ke Gottwaldovu stalinismu musel být Ivan Olbracht stejně jako Marie Majerová nebo Karel Konrád považován za levicového spisovatele. Přesto publikuje kromě reedici tři nové knížky, Marii Majerové přibývá ve válečných letech pět nových svazků, Karel Konrád kromě dřívějších prací vydává Dvojí stín a Epištoly.

Ani cenzor, ani čtenář patrně nepředpokládali, že Julius Fučík změnil své komunistické přesvědčení. Nicméně v roce 1940 vydává pod svým jménem knížku o Boženě Němcové, a když G. Fučíková překládá z němčiny (rovněž pod svým jménem) Blassovy Dějiny českého divadla, vystupuje zde její manžel jako neanonymní redaktor i autor doslovu.

Skutečné literární tabu postihlo z občanů protektorátu pouze spisovatele židovské. Roman Vyprodáno z roku 1939 byl posledním legálním dílem Karla Poláčka; Hostinec u kamenného stolu vyšel už pod jménem Václava Rady. Kuriozní byla expedice Poláčkovy knížky Bez místa, dávno vytištěné a skladované, která se přes svůj neárijský původ dostala v roce 1942 na knižní pulty. Takovou nedůslednost dnešní doba nezná.

Svatopluk Turek, podle současných učebnic významný bojovník proti vykořisťování,

(*) Hvězdička u jména autora — v tomto čísle i dalších — znamená pseudonym, používaný různými autory z Československa.

se za války rozvíjí každoročně jedním románem. Staříčský vyznavač posrpnového usměrnění Jan Hostáň stříhнул si v období mezi Obrázkovou zprávou o volbě presidenta republiky dr. Edvarda Beneše a stejně zánícenou zprávou Jak byl zvolen Klement Gottwald prezidentem republiky celou řadu poučných okupačních svazků. Sám tajemník kozákovského svazu spisovateli Donát Šajner poznal na vlastní kůži, že pod nacistickou vládou se může uplatnit každý autor.

V řadě známých spisovatelů, kteří platili za stoupence demokratického Československa, tiskne i Jarmila Glazarová. Kromě sedmi nových vydání své starší prózy publikuje v roce 1939 Advent, později Chudou přadlenu a ještě v posledním válečném roce Zahradníka Hejduka s ilustracemi mladého Zdenka Seydla. Je pravda, že se Glazarová (ani jiný český spisovatel) tehdy nepodepsala pod žádost o propuštění politických vězňů, a proto mohla publikovat. Je ovšem také pravda, že Glazarová (ani jiný český spisovatel) nemusela za nacistické okupace uveřejnit vlastní veřejné potupení, a přece mohla publikovat.

Oproti třicátým letům — nikoli už ve srovnání s lety padesátými — je česká literární úroda z let okupace chudá a pokřivená ovzduším všestranného útlaku. Avšak německá okupační moc převzala a spravovala českou literární publicistiku s daleko větší tolerancí, než jakou vůči slovesným umělcům projevila a projevuje česká normalizační administrativa. Kulturní útlak vykonávaný národním nepřítelem byl mnohem liberálnější než útlak vykonávaný příslušníky vlastního národa. Nacisté spravovali českou kulturu sami; až na drobné výjimky nespěchovali tuto správu zatrpklému a ctižádostivému domácímu průměru. Říšský tiskový zmocněnec, zvaný Osram von Tungstram, nikdy neaspíroval na vavříny předního českého literáta.

Představitelé strany a vlády velmi nevráživě odmítají každé srovnání s nacistickou okupací. Nedlouho po srpnu vymítal z českých myslí tento urážlivý blud čerstvý šéfredaktor Miroslav Moc. Prohlásil v televizi, že tohle není žádná okupace, neboť přece víme, jak nacistická okupace vypadala.

Není třeba sahat po naučném slovníku nebo nahlížet do kodexů mezinárodního práva. Sám soudruh Moc jistě četl při svém stranickém studiu například úvodu k Marxovu Kapitálu, takže ví, co je abstrakce. Je nespravedlivé, že zrovna jemu neudělily Vokovice doktorát, ačkoli projevuje nejvyšší schopnost žáka: ve vhodnou dobu zapomenout naučené. My, kteří nejsme na té výši, víme, že ovoce, to jsou švestky i jablka a okupace je okupace, ať byl krycí papír podepsán dvanáct hodin před, nebo čtyři dny po vpádu vojsk. Dokonce se nám zdá horší ratifikovat smlouvu o pobytu až v době, kdy už jsou cizí vojáci zabydleni.

Zapomínáme snad na charakter nacistické okupace a jsme proto lehkomyšní v termínech? Nezapomínáme. Šest okupačních let (1939-45) považujeme — a rádi bychom do

konce života považovali — za nejhorší období našich novověkých dějin.

Současní propagandisté nás ovšem nebudou učit, co byla nacistická nadvláda. Veleí i menší funkcionáři řekli své na počátku normalizace, když sborově i jednotlivě vyhlášovali osmašedesátý rok za čas nejtěžších životních zkoušek. To nebylo přeroknutí, tento názor šel z duše. Stranická byrokracie se nevytváří z odbojných, ale naopak z loajálních, státotvorných typu, uznávajících autority. Tedy z těch, kdo přežívali okupaci ve zdraví, pokud je netrefila bomba, nebo se nestali náhodným rukojmím. Skutečný děs je přepadl teprve v osmašedesátém, když se jim začal bortit svět neoprávněných výsad. Ten, kdo se snadno zabydlel pod německou okupací, bez obtíží a bez morálních krizí strávil i Srpen 68. A naopak lidé z koncentráků, skuteční účastníci odboje, byli převážně vyčleněni mezi bezprávné; sama odbojová minulost budí u konzervativního vládce podezření.

Nemáme o nacistické okupaci nejmenší iluze a chováme ji v živé paměti, na hony vzdálené jarmarečným, jednostranným barvotiskům oficiální publicistiky a politiky. Z této vážnosti a z vědomí vlastní účasti odvozujeme své právo srovnávat. Odmítáme mocovskou argumentaci, podle níž nacistická okupace byla strašná, a proto nelze Srpen 68 nazývat okupací. Náš spor však není terminologický. Nejde o nazývání naší skutečnosti, ale o postoj k této skutečnosti.

Záhy po 15. březnu bylo Karlu Poláčkovi zakázáno publikovat. Později mu bylo zakázáno žít. Po 15. březnu vydal Vladislav Vančura první díl Obrazů z dějin; takový čin by obdobné, nekonformní osobnosti dnes dozajista neprošel. Ještě než dokončil třetí díl, byl Vladislav Vančura spolu s tisíci svých čtenářů postaven před popravčí četu. Událost, jakou si v našich dnešních podmínkách nedovedeme představit.

Nedovedeme představit? Okupace se vyvíjí podle vlastních pravidel. Okupační teror, hromadné zatýkání a popravy, nezačal 15. březnem, ale v době, kdy nacistické Německo rozpoutalo válku. Stupňoval se v době neúspěchů a byl zběsilý před vojenskou porážkou.

Naše dnešní okupace spadá do období, které je — historicky vzato — časem mezinárodních lhbánek. Moskevským představitelům není lhostejné, jak jejich formu vlády posuzuje druhá strana. V případě nezbytnosti podepisují demokratické proklamace a ve své závislosti na západní technologii přistupují na různé kompromisy. Není však zapotřebí příliš bujné fantazie k tomu, abychom si představili, jak by se okupační režim změnil ve chvíli válečného konfliktu, třeba na Dálném východě.

Situace z počátku padesátých let v Sovětském svazu a tehdejších lidových demokraciích ukázala, co znamená "upevňování týlu" před očekávanou válkou. To už nejsou žádné prokurátorské výstrahy, žádné zastrasování spojené se snahou o kupování, žádné

ohledy na mezinárodní proslulost a solidaritu pokrokových sil na Západě. Taková změna režimu, předběžně postihující skutečné a potenciální opoziční živly, ale také každý náznak občanského protestu nebo pracovní nekázně, je nepochybně předem vypracovanou součástí vojenských plánů.

Válečný konflikt na Dálném východě nebo jakákoli vojenská akce Sovětského svazu se samočinně stává i válkou československou; tuto novelu sovětsko-československé smlouvy podepsalo v roce 1970 Husákově vedení. Poslali by snad československé vojáky na Šumavu, nebo co nejdál, do míst, kde obrovský liduprázdný prostor znesnadňuje každou rebelii, respektive umožňuje její důslednou likvidaci?

Udržela by naše země, okupovaná vojskem, které se dnes diskretně drží v pozadí, a spravovaná slovenskočeskýma rukama svou státní samostatnost, nebo by požádala ústy svých představitelů o přijetí do velké rodiny národů? Mezinárodní ohledy v době konfliktu zanikají. Spojené státy například nikdy neuznaly připojení baltických republik, což na osudu Litevců pranic nemění. Kdo by nás uchránil? Naše vládnoucí strana?

Kdybychom všechny projevy vedoucích politiků KSČ z XV. sjezdu a po něm vložili do samočinného počítače, nepřevládly by žádné marxistické úvahy o plném rozvoji člověka, revoluční víze komunismu ani pro-

gram vysoké životní úrovně, která je sama o sobě měšťáckým požadavkem, ale nade vším by vysoce převažovala devotní chvála bratrské velmoci a překotné, téměř licitační ujišťování nehynoucím přátelstvím na věčné časy, věrností stůj co stůj. Ve chvíli, kdy by starší bratr uznal za vhodné přeměnit Prahu v hlavní město svazové republiky, našel by zde smečku oddaných lokajů, kteří už dávno vyměnili pocit suverenity za podíl na moci.

Je zločinné a ostudné, jestliže se s českou literaturou zachází huň za Husáka než za Němců. Je dobré, jestliže režim v časech míru a v době, kdy protesty jsou toliko slovní, ničí většinu svých odpůrců existančně, nikoli fyzicky a nezavírá je po stovkách. Okupace však trvá a může se každým mezinárodním i vnitřním otřesem změnit do podoby, která při srovnávání s nacismem nevyvolá žádné rozpaky.

Oprávněně věříme v lepší cestu vývoje a čas dává střízlivým nadějím za pravdu. Jakkoli je nepříjemné uvažovat i o té druhé, horší možnosti, ze zřetele ji pouštět nemůžeme. Když už pro nic jiného, tedy proto, aby pozitivní alternativa občanských svobod, skutečného sociálního pokroku a národní nezávislosti byla cílem, který stojí za odvalu i námahu.

Čechy, Vánoce 1976

© Palach Press

O čem Rudé právo nepíše

ITALŠTÍ KOMUNISTÉ O Z. MLYNÁŘOVI

"L'Unità" uveřejnila 20. listopadu 1976 polemiku mezi profesorem De Giorgio a členem ÚV KSI profesorem Lucio Lombardo-Radice o vystoupení sovětského historika Amalrika v italské televizi (Amalrik žije po svém vystěhování z SSSR v holandském Utrechtu). Lombardo-Radice kritizoval Amalrikovu jednostrannost, s níž jednak podceňuje represí zejména v Chile a Uruguayi, a jednak vidí jako jedinou možnost změny v SSSR rozpad impéria pod vojenským náporům Číny. De Giorgio hájil Amalrikovo vystoupení a kritizoval strany italské levice za nepochopení sovětské opozice. Lombardo-Radice souhlasil, že je třeba společně hájit svobodu názorů v SSSR a ostatních socialistických zemích a připomněl svou dřívější obranu Solženicyna, Amalrika, Pljušče, Jiřího Müllera a jiných; zdůraznil však, že jakmile tito lidé získají svobodu vyjádřit své názory na Západě, mají také jejich bývalí obránci právo vyslovit svůj nesouhlas. Připomněl, že bez výhrad hájil Solženicyna, dokud byl umlčován v Moskvě, že s ním však teď pole-

mizuje, když na Západě hlásá své ultrakonzervativní názory. "Mám přece právo", uzavřel Lombardo-Radice, "dávat přednost názorům Zdeňka Mlynáře v jeho "Otevřeném dopisu evropským socialistům a komunistům", který jsem si přečetl nikoliv v "Kontinentu", ale v "Listech", časopisu čs. socialistické opozice!"

Lucio Lombardo-Radice napsal také předmluvu k italskému vydání Mlynářovy práce "Teorie a praxe pokusu o reformu politického systému socialismu v Československu", která pod titulem "Praga - Questione aperta" vyšla v listopadu 1976 v komunistickém nakladatelství De Donato Editore.

VE SKANDINÁVII O VÝCHODNÍ EVROPĚ

Časopis švédské sociálně demokratické strany "Tiden" věnoval celé své osmé číslo ročníku 1976 článkům a dokumentům o poměrech v evropských socialistických zemích. V úvodníku bylo m.j. navrženo, aby strana vyšla s iniciativou k uspořádání společné